

■ Gudinnans förkämpar: en inblick i moderna häxors föreställningsvärld | © Åsa Trulsson & RIT

[Åsa Trulsson](#) är fil kand och doktorand i religionshistoria

Queen of Death... Luften är tät av rökelse... *Queen of Life...* Salen, som smyckats till ett tempel, lyses endast upp med ett fåtal stearinljus ... *come to us...* I cirkeln står fyra kvinnor med ljus i händerna. De sjunger tyst... *come to us...* En efter en sällar sig deltagarna till cirkeln och sjunger med ... *Dark One...* Till slut fyller sången hela salen... *come to us.* Förväntningarna är höga och det bildas en tät stämning.

Vi är ett femtiotal kvinnor som kommit för att möta Haggan - den aspekt av Gudinnan som står för mörker, död, initiation och trance. Ledarna för ritualen har varnat oss - det kan bli en mycket skrämmande upplevelse och man kan bli rejält omtumlad. Det är dock viktigt att man inte glömmer Haggan och de kaoskrafter hon står för. Tidigare har vi mött Jungfrun och Modern, som är de andra två former Gudinnan kan anta.

De hävdar att förkristna samhällen levde i balans med naturen och präglades av jämlikhet mellan män och kvinnor. Patriarkatet och exploateringen av naturen blir bara en mycket liten del av människans totala historia. Det har funnits andra sätt och leva, menar häxorna, och vi ska så småningom återvända till detta levnadssätt.

I de flesta kulturer finns föreställningar om häxor, dvs. destruktiva, elaka figurer som får stå som motsats till gemenskapens positiva värderingar. Trots detta finns det idag människor som medvetet väljer att kalla sig häxor. Det verkar som en av vår kulturs mest negativt laddade termer också kan betyda något annat. Uttalanden som "Jag är en vild häxa från Wales" och "Vi måste nå häxan inom oss" betyder inte längre att man dyrkar djävulen eller är ond. Människor väljer istället att kalla sig häxa av feministiska skäl eller av solidaritet med de kvinnor som brändes under medeltiden och tidig modern. En av de första och mest radikala grupperna på 60-talet kallade sig för WITCH.

Häxor och nyhedendom

Men att vara häxa är också en religiös tillhörighet. Den populära häxan Starhawk menar att man

genom att kalla sig häxa återtar kvinnors rätt att vara kraftfulla samt erkänner det kvinnliga i det gudomliga. I Glastonbury, som blivit en central för alternativa religioner i England, samlas årligen ett hundratal kvinnor, och ett fåtal män, just för att hylla den gudomliga kvinnliga principen genom ritualer och föreläsningar. Arrangörerna välkomnar alla som bekänner sig till Gudinnan. Bland de församlade finns häxor, wiccaner och gudinnetroende, men alla är de del av den större rörelse som brukar kallas nyhedendom. Detta är en mycket mångfacetterad rörelse med många olika trosinriktningar, men generellt kan man hävda att det rör sig om en naturreligion som sägs ha förkristna eller hedniska rötter.

Inom rörelsen finns ingen central auktoritet, som bestämmer vad man ska tro på, utan mycket av den religiösa utövningen lämnas till gruppen eller individen. Detta stämmer också överens med häxornas religiositet, där man betonar nyskapande, erfarenhet och kreativitet. Det är viktigt att erfara det gudomliga - bara genom kontakt med Gudinnan eller Guden kan man få sann kunskap. Man saknar således heliga skrifter med bibelns eller Koranens auktoritet. Häxorna vill istället hämta sin legitimitet från erfarenheten och inte dogmatiken. Detta gör att varje häxa själv kan plocka från de förkristna traditionerna, blanda med existerande s.k. naturreligioner, såsom nordamerikanska indianer och schamanism, fantasy-litteratur och ockulta traditioner, för att få en religion som passar henne eller honom i dagens situation.

Vad skiljer då en häxa från en nyhedning? Helen A. Berger, som gjort undersökningar om häxor i USA, menar att gränsen mellan häxkraft och nyhedendom är svår att definiera, men att de flesta nyhedningar kallar sig för häxor när de börjar bli mer involverade i religionen. Termen häxa används inom nyhedniska kretsar för att beteckna en individ med kraft, vilket syftar på att man kan forma verkligheten och sig själv med hjälp av magi. Den amerikanska författaren Margret Adler skriver att en häxa anses vara kunnig att forma, böja och förändra verkligheten.

Magi

Kraften att förändra verkligheten benämns ibland "the Craft" och denna magi är mycket centralt för häxkonsten. Häxorna brukar säga att man inte kan tända ett ljus utan att det kastar en skugga. Med detta menas att allt hänger ihop och att hela universum är sammankopplat, vilket gör att magi fungerar. Förutom naturlagarna finns också andra samband som har med energier att göra och inte är uppenbara. Grundregeln i utövandet av magi är att allt du gör kommer tillbaka trefalt. Detta, samt att det gudomliga anses vara närvarande i människor och natur, leder fram till den enda regeln som häxorna säger sig följa: gör vad du vill så länge du inte skadar andra. Således

utövar häxorna inte svart magi eller magi mot någons vilja.

Magi definieras ofta som förflyttning av energi. För att göra detta startar man med att rita en magisk cirkel, som blir en värld mellan den andliga och profana världen. Häxorna delar in cirkeln i fyra delar genom att hälsa varje vädersträck och åkalla de element som hör till. De fyra sjungande kvinnorna i tempelsalen markerade på så sätt olika vädersträck men symboliserade också de fyra elementen: jord, vatten, luft och eld. Det var även naturligt för deltagarna att ställa sig i en cirkel. När cirkeln är etablerad, kan man ägna sig åt visualiseringar, meditation eller magiska handlingar. Man kan också resa energi. Detta görs vanligen genom att man dansar, sjunger, eller "chantar" olika gudanamn. I Glastonbury dansade man ofta en spiraldans, där man genom att dansa i en spiral drog energi från jorden. När denna energi hade bildats, åkallades de gudinnor som man ville förstärka eller föra energin vidare. Sedan skickade man energin till önskat ändamål, vilket är "to cast a spell" (trollformel, förtrollning).

Andra sätt att förflytta energi är genom magiska formler, som kallas "grimoires" och ofta är mycket gamla. Ordet är viktigt, eftersom energierna far iväg när det uttalas. Kraftfulla ritualer, magiska formler och symboler bevaras i en handskriven bok, som kallas "book of shadows". Det finns också magi som grundar sig på symboler som motsvarar olika saker. Så påverkar t.ex. grönt pengar och rosblad kärlek. Ofta sätter man också samband mellan månen och skeenden på jorden. Nymånen representerar Jungfrun och en tid att påbörja projekt. Fullmånen symboliserar Modern och fullbordan, medan mörkermånen är Haggan och då är det bra att avsluta projekt eller låta sig initieras.

Häxkonstens uppkomst

Hur har då häxreligionen uppkommit? Historia handlar mycket om vem som berättar den, eftersom olika människor tolkar det förflutna olika. Man har också olika skäl till att göra detta och man kan medvetet lyfta fram, tona ner och i viss mån manipulera historien efter de behov man har. Det finns många exempel på hur historien har skrivits om för att passa dagens situation. När man tittar på häxkonstens historia blir detta tydligt. Det finns inga belegg för att det funnits en förkristen religion som liknar dagens häxkonst, men det finns egentligen inga motbevis heller. Detta har gjort att det bildats två motsatta historiesyner, där den stora tvisten gäller om religionen är ny eller uråldrig.

Forskarna brukar lägga startskottet för den moderna häxrörelsen till 1921, då en historiker vid

namn Margaret Murray publicerade en teori om att de häxor som avrättats under förföljelserna inte dyrkade djävulen, utan tillhörde en fruktbarhetskult. Dessa var organiserade i små grupper som kallades "covens".

Det var emellertid Gerald Gardner, som enligt forskarna skapade den moderna häxkulten. 1939 hävdade han att han blivit initierade av "Old Dorothy" till ett coven med gamla anor. Forskarna, och vissa av häxorna, anser det vara omöjligt att Gardner initierat i en religion som var flera tusen år gammal, utan anser att covenant inte existerade innan Murray publicerade sin bok. De hävdar att Gardner influerades av Murray till att själv konstruera en modern religion i sina två verk: *Witchcraft Today* (1954) och *The Meaning of Witchcraft* (1959). Vidare pekar forskarna på att Gardner hade kontakt med Aleister Crowley och att inslaget av ceremoniell magi var stort. Hursomhelst blev Gardners böcker populära och ledde till en stor tillströmning till hans coven. Gardner initierade flera människor som kom att starta egna riktningar, men så kallad gardneriansk wicca är fortfarande en av de största traditionerna. Man brukar nämna traditionerna utifrån det panteon de tillber, som t.ex. keltisk wicca, brittisk wicca, teutonisk wicca eller eklektisk wicca. Forskarna menar att häxrörelsen spreds till USA och att den här mötte kvinnorörelsen, vilket gav upphov till den feministiska häxkonsten. Denna form av häxkraft har ett politiskt mål: att förändra samhället och skapa en ny, ekologisk balanserad och icke-patriarkalisk kultur. I allmänhet verkar häxrörelsen mer politiserad i USA än i Europa.

En annorlunda historia

Enligt häxorna är denna moderna historia endast en del av den egentliga historien. De pekar tillbaka på en svunnen tid, då de säger att deras religion var rådande över åtminstone den europeiska kontinenten. Häxkonst kallas således ofta för "the Old Religion" och man vill återknyta till denna. Denna historiesyn stöder sig dels på Murray, men också på två forskare vid namn Marja Gimbutas och Merlin Stone. De hävdar att gudennesymbolen är äldre än gudssymbolen, samt att det finns en relation mellan samhällets gudssymboler och de olika könen positioner. Enligt Gimbutas och Stone finns religionshistoriska och arkeologiska tecken på att man i det gamla Europa och Mellanöstern levde i samhällen som centrerades kring gudinnekult och där relationen mellan könen präglades av jämlikhet. Efter en tid dök också en manlig gud upp. Samhällena var fredliga, men förstördes så småningom av krigiska indoeuropéer mot vilka gudinnekulturerna inte kunde försvara sig. Häxorna menar emellertid att indoeuropéerna inte helt fördrev den gamla religionen, utan att den levde kvar i små fickor eller införlivades i den nya religionen. Så bildades t.ex. druidmysterierna hos kelterna och gudinnornas giftes bort till de nya

gudarna i Grekland. Det var däremot kristendomen som ordentligt satte den gamla religionen i fara, då man så småningom utlyste fullt krig mot hedniska religioner och startade häxförföljelserna. Den behornade guden demoniserades och blev djävulen, vilket är en kristen konstruktion. Men inte heller denna smutskastning kunde helt utrota den gamla religionen, som också överlevde den moderna tidens rationalism, mekanik och patriarkat. Istället återkommer den i dagens samhälle.

Paradigmen bryts?

Häxorna menar att forskarnas historia är androcentrisk (manscentrerad) och präglad av patriarkaliska teorier och fördomar mot icke-kristna religioner. Visserligen är forskarnas historiesyner inte statiska, då nya rön och perspektiv lyser upp tidigare skeenden, men det finns också omedveten kunskap som förmedlas mellan forskare. Vetenskapsteoretikern Thomas Kuhn menar att denna omedvetna kunskap tas för given och aldrig ifrågasättes. Den kommer att bilda ett mönster där alla fakta passas in - ett s.k. paradigm. Det är mycket svårt för en forskare med alternativa fynd att bryta paradigmet eller arbeta mot det.

Vad gäller häxkonstens historia kan man säga att det råder ett paradigm där man antar att det rör sig om en relativt ny, modern religion som inte har någon motsvarighet i historisk tid. De forskare som hävdar att det funnits häxkonst eller gudinnecentrerad kult i Europa tidigare är ganska marginaliserad och tas nästan endast på allvar av häxorna.

Häxorna har sina skäl att hävda kontinuitet med förkristna religioner. Man menar att man tillhör en gammal religion för att skilja sig från s.k. nya religiösa rörelser och kulter, vilka häxorna menar domineras av starkt ledarskap i form av gurus eller lärare. Denna gamla religion anses vara äldre än världsreligionerna och har därför etablerats oberoende av kristendomen. Till detta kommer att man tar på sig en period av martyrskap (häxförföljelserna), vilket kan verka enande för en gemenskap. Något av det viktigaste skälen torde vara att häxorna kan koppla sin religion till en alternativ världssyn. De hävdar att förkristna samhällen levde i balans med naturen och präglades av jämlikhet mellan män och kvinnor. Patriarkatet och exploateringen av naturen blir bara en mycket liten del av människans totala historia. Det har funnits andra sätt och leva, menar häxorna, och vi ska så småningom återvända till detta levnadssätt.

Vissa av häxorna hävdar i vissa sammanhang att de inte är ute efter historisk korrekthet, utan endast inspiration till bildandet av nya samhällsordningar. De hävdar att "ny" i nyhedendom

innebär att man inte vill eller kan återskapa de förkristna traditionerna till fullo. Det gäller istället att återtolka, förvandla och återskapa de gamla traditionerna utifrån dagens behov. Men i andra fall kan historisk korrekthet vara mycket viktigt.

Tro och organisation

Gudinnor och gudar

Vad tror då häxor egentligen på? Det kan vara svårt att svara på, eftersom gruppen är så mångfacetterad att det är svårt med definitioner. Förutom Gudinnan i alla hennes aspekter, tror häxorna också på den behornade Guden eller "the Green Man", som föds vid vintersolståndet, förenas med Gudinnan vid sommarsolståndet och dör vid skördetiden. Årstidsväxlingarna är viktiga för häxorna och man firar då olika högtider som kallas sabbater.

Covens

En mycket använd term, wicca, skulle kunna översättas som organiserad häxkonst. Häxkonst praktiseras ofta solitärt, men wiccanerna organiserar sig i grupper på 13 personer som kallas covens. Covenant styrs av överstprästinna och överstepräst. Wicca är således en hierarkisk religion, där man praktiserar edsbunden initiation. Traditionellt finns det tre grader och en wiccan av andra graden anses vara mogen att starta ett eget coven. Wiccanerna är i regel mycket hemlighetsfulla angående den magiska och rituella kunskap som covenant besitter och kan därför kallas mysteriereligion, där endast en krets av invigda har tillgång till kunskapen. Man söker kontakt eller union med det gudomliga. Detta kan ses i vissa av de wiccanska ritualerna när olika deltagare får absorbera det gudomliga och helt enkelt spela dess roll under ritualen. Wicca har också ett stort inslag av ceremoniell magi. Man har lånat ramverket, som t.ex. rituella verktyg (knivar, svärd), pentagrammet och magiska formler.

De gudinnetroende

De som skiljer sig mest från de övriga är de gudinnetroende. Den mest slående skillnaden är att man inte tror på Guden eller åtminstone tillmäter honom mindre plats. Enligt de gudinnetroende är universum inte uppdelat mellan två poler, utan ses som en helhet. De säger att vi alla är celler i universum och har aspekter av Gudinnan inom oss. Man hyllar gudinnor från olika delar av världen, och man kan välja emellan att se dessa som verkliga eller som aspekter av en underliggande opersonlig kraft. Det finns ingen initiation för de gudinnetroende, och vissa sammanslutningar tillåter heller inte män. Man kan också hitta gudinnetroende i den kristna

kyrkan eller i synagogan, dvs. kvinnor som helt enkelt upplever det gudomliga som feminint istället för maskulint. De gudinnetroende som fanns i Glastonbury bekände sig dock till en annan, nyhednisk religion, som i vissa fall brukar betecknas som feministisk eller dianisk wicca eller häxkonst.

Referenser

De flesta böcker om häxkonst och nyhedendom har skrivits av de troende själva. Ett exempel på detta är Margret Adler som gör en stor studie om nyhedendomen, men är häxa själv. Detta behöver dock inte påverka hennes vetenskaplighet. Emellertid finns det rena handböcker, där häxorna själva beskriver ritualer, myter och föreställningsvärld. Förutom Gerald Gardner är Starhawk en av de mest kända på detta område. Större delen av litteraturen i följande referenslista är skrivna av forskare, som inte själva bekänner sig till religionen. Här finns också de verk som häxorna använder för att legitimera sin historia.

- Adler, M. (1979) *Drawing Down the Moon: Witches, Druids, Goddess-Worshippers and Other Pagans in America Today*. Beacon Press
- Berger, H.A. (1999) *A Community of Witches: Contemporary Neo-Paganism and Witchcraft in the United States*. University of South Carolina Press
- Gardner, G.B. (1982) *Witchcraft Today*. Magickal Childe
(1982) *The Meaning of Witchcraft*. Magickal Childe
- Gimbutas, M. (1991) *The Civilization of the Goddess: The World of Old Europe*. HarperCollins
- Harvey, G. & Hardman, C. (1996) (eds.) *Paganism Today*. Thorsons
- Luhrmann, T.M. (1989) *Persuasions of the Witch's Craft: Ritual Magic in Contemporary England*. Blackwell Publishers
- Kuhn, T. (1981) *De vetenskapliga revolutionernas struktur*. Doxa
- Murray, M. (1971) *The Witch-Cult of Western Europe*. Clarendon Press
- Salomonsen, J. (1991) *Når gud blir kvinne: blant hekser, villmen og sjamaner I USA*. Pax Forlag
- Starhawk (1999) *The Spiral Dance: A Rebirth of the Ancient Religion of the Great Goddess*. HarperCollins
- Stone, M. (1975) *When God Was a Woman*. Hartcourt Brace & Co